

EKINTZAILEAREN LAUDORIOA

Xabier Kintana Urtiaga

Asteasuko alkate eta Euskaltzainburu jaunok, Jose Irazuren guraso eta senideok, Gipuzkoako Diputazioaren eta Euskal Autonomia Erkidegoaren Gobernu-ordezkariorik, herriko zinegotzi jaun-andreok, euskaltzain oso, ohorezko eta urgazleok, lagunok, herriko seme-alaba eta adiskideok, egun on eta agur guztioi.

Hasteko, eskerrak eman behar dizkiot, ezinbestean, Jose Irazu adiskideari, beste izenez Bernardo Atxagari, Euskaltzaindiko bere sarrera-hitzaldi honetan berari erantzuteko ohore paregabe hau eskaini didalako. Ohorea esan dut, eta zinez hala da, baina aldi berean erantzukizun ez txikia ere bai. Izan ere, erakunde batean sartzeko protokoloak norbaiten ondoan aita ponte-bat eramatea eskatzen duenean, normalean datorrena hasi berria izaten da, eta horregatik bidean berak baino curriculum eta eskarmentu handiagoa duenen bat hautatu ohi da zeregin horretarako. Oraingoan, ordea, begien bistan dago heldu denak lehendik barruan zegoenak baino esperientzia handiagoa eta merezimendu hobeak dauzkala, eta, beraz, ekitaldi honetan, benebenetan diotsuet, Euskaltzaindiko atezain sentitzen naiz, apal-apalik, gurera datorren pertsonaia handi honi etxeko sarrera ohorez eta lotsaz umilki irekitzeko gertu.

Urte askotxo dira baina, Bernardo eta biok elkar ezagutzen dugula, eta merezimenduen aldetik berriz ere neure desegokitasuna aitortu behar dudan arren, adiskideen eskariei ezetz erantzutea ez da inoiz erraza izan. Beraz, inbitazioa eskertu eta onarturik, has nadin Jose edo, nahiago baduzue, Bernardoren hitzaldi bikainari erantzuten.

Literaturaz mintzatu zaigu euskaltzain berria, berarengandik espero eta nahi izatekoa zenez, eta literatura gaiak ere era berean eskaini dizkigu, literarioki, berak trebeki aukeraturiko ibilbidean azken bi mende hauetako idazle batzuk tartekatuz. Lehen begiratuan pertsona horiek elkarrekin zerikusi gutxi zutela pentsa genezakeen arren, Jose-Bernardok, antzara-joko honetan nolabait igel-saltoka, autore guztiok elkarrekin lotzen dituen sokari jarraitu eta denbora, toki, belaunaldi eta pentsaera arras ezberdinetakoko pertsonak multzo bakaurrean biltzen jakin du.

Maiz esan da literatura, literaturaz sortzen eta mamitzen dela, eta, hortaz, oraingo idazleak lehenagoko idazleen elkarte berean daudela, autore hilen klub amaitugabeen, haiengandik ikasirikoa, etenik gabeko ibileran, birmoldatu, eraberritu eta itxuraldatu, gerozentzako ere abiapuntu izan dadin.

Izan, ideiak, sentimenduak, helburuak, iradokizunak, gizaki guztionak dira, eta, zentzu zabalean, literatoen klub hau unibertsala da, garai guztietako eta mundu osoko idazleei irekia. Halere, zentzu hertsiaigoan, literatura literaturaz elikatzen dela esaten denean, izkiriatzean idazleak darabilen hizkuntzaz ere ari gara, mintzaira konkretu horixe baita, azken buruan, hitzaren artistaren plastika berezia, pintatzaileak edo eskultoreak kolore eta formez baliatzen diren bezalaxe.

Elkarrekiko lotura, beraz, guztiek darabilten langaia da, hots, hizkuntza, eta euskaraz idazteak batzen ditu Pedro Mari Otaño, Gabriel Aresti, Antonio Arrue, Pello Errota eta beronen alaba Mikela, Juan Bautista Agirre eta Lekuonatar loba-osabak. Baina motz geldituko ginateke guztiek amankomunean daukaten ezaugarri bakarra euskaraz idaztea dela esango bagenu.

Erdi Aroan Europa eta aldirietako pertsona eskolatuen kopurua oraindik aski urria zenean, latina (1), intelektual guztien adieraztresna orokorra izaten zen, eta halaxe idazten ziren orduko tratatu filosofiko, teologiazkoak, lege arlokoak, ideologikoak eta zientifiko asko. Halere, poesia salbuetsirik, Erdi Aroan literatura oso gutxi lantzen zen latinez, segur asko hura kultura eta informazio hizkuntza landu bikaina izan arren, herritar gehientsuen eguneroko bizimoduan mintzaira hila zelako, fosil bat, eta, beraz, errealtate bizi eta hurbilaren erreferente izateko baliorik gabea (2), pentsaezina, adibidez, herriko jendeen aurrean teatro lan bat aurkezteko.

Horrexegatik, egiazko literatura modernoa Ernazimendutik aurrera agertu zitzaigun, idazleak nor bere herriko hizkuntzan idazten hasi zirenean. Horrek, hasieran bederen, Europan latinaren lehenagoko eremu zabala hautsi eta idazle bakoitzari bere hizkuntzaren araberrako hedatze-barruti propioa ematen zion, geroxeago, auzo-hizkuntzetara eginiko itzulpenei esker, hedatuz joango zena. Alde horretatik arrazoiaren Pessoa poetak bere aberria portugaldar hizkuntza zela zioenean, portugesez mintzatzen den lekuan aise eta ongi konprenitua sentitzen zelako, *ubi bene ibi patria*, hots, «ongi sentitzen garen tokian, hantxe dugu aberria» esaera klasikoaren bidean. Eta halaxe pentsatu zuten, nonbait, gure herria beren hizkuntzarekin definitu zuten antzinako euskaldunek ere, hari Euskal Herria deitzean, hau da, euskararen herrialdea.

(1) Eta greziera ere bai, berau mendebaldean hain jakina eta erabilia izan ez arren.

(2) Antzeko zerbaitek gertatzen zaigu, *mutatis mutandi*, gaur egun ingelesarekin ere, unibertsitateetan zientzi eta ikerkuntza artikulua idazteko noraezeko tresna da, baina bera txikitandik ikasirikoak alde batera utzirik, inor gutxi ausartzen da ingelesez bere jatorrizko sormen-lanak, hots, literatura, idaztera.

1962an eginiko poema eder batean (3) Mukhran Matxavariani georgiar poetak bere herriaren hizkuntza Georgiako hiriburutik igarotzen zen ibaiarekin konparatzen du, eta ardanegiko suiletik ontzira, ontzitik botilara, botilatik edalontzira eta hortik ahora doan ardoarekin, edo pertsonen zainetan beti bizi dabilen odolarekin, belaunaldiz belaunaldi heredatua. Era berean, antzina idazle, errege, pentsalari eta heroien ahotik ibiliriko hitzak gaur egungo gazteen ahoetan ere errepikatzen dira, eta mendez mende belaunaldien arteko segida osatzen.

Hizkuntzarekin batera badira beste balio batzuk, mintzaideen artean konpartituak: oroitzapen historikoa, ohiturak, erreferentzia sozio-kulturalak, esaeak, atsotitzak, kontzeptuak, konnotazioak, jokorako gaiak, baliabideak, hitzen arteko loturak eta esale-entzule edota idazle-irakurle arteko konplizitateak. Horiek, eta ez politikak, elkartzen ditu jendeak, azken buruan. Hori dela eta, portugaldar poeta hura Portugalen bezain ongi sentitzen zen Brasilen ere, espainolak Latinamerikan bezalatsu, tartean ozeanoa izan arren. Eta, halere, legearen arabera itsasoz bestaldeko pertsona horiekin lotura juridiko txikiagoa daukate, Europar Batasuneko frantses, ingeles, aleman edo poloniarrekin baino.

Arrazoi berberetatik, ez da hain zaila ulertzeko, zergatik Ipar eta Hegoaldeko euskaldun asko, muga politikoak gorabehera eta tartean ozeanorik izan gabe, elkarrengandik hurbilago sentitzen garen, guregandik hizkuntzaz eta kulturaz askoz ere urrunago bizi diren beste auzo batzuegandik baino, lege-konstituzioek bestelakorik esaten diguten arren. Hau baina, ez du oraindik ulertu, antza, egun hauetan Bilboko egunkari batean, Azkue literatur sarien berri emateko orduan, idazpuruan eta era probokatiboaz «*Crece la presencia femenina y francesa en los premios Azkue*» bezalako perla idatzi duenak, letra handiz gainera.

Esandakoetatik, idazteko orduan, normalean inork ez du bere hizkuntza aukeratzen: nor bere herrikoa darabil txikitandik ikasia, ingurutik jaso duena, horrexetan baita ondoenik moldatzen.

Baina kasu: normalean esan dut, hau da, egoera normalean bizi garenean. Beraz, elkarri ongi ulertuko badiogu, lehenengo eta behin, normaltzat zer hartzen dugun zehaztu beharko genuke. Bere etxeko edo herriko ama-hizkuntzan eskolatua denak, horixe du mintzaira normala, eta gainerako berbetak georago ikasiriko gehigarriak dira. Guztioi ez zaigu, ordea, geure herriko edo ama-hizkuntza irakatsi, Estatuko etnia nagusi eta hegemonikoarena baizik, eta mintzaira hori, sarritan, denboraz bigarrena izan arren, etxekoa edo herrikoa baino hobeki geureganatu dugu.

Hitzaldia arintzeko baina, zilegi bekit hemen pasadizo bat kontatzea, kontu honen argigarri. Beharbada baten bat harrituko zaidan arren, jakizue duela

(3) Erantzun-hitzaldi honen bukaeran, georgiar poeta horren euskal itzulpena ageri da.

berrogei bat urte Bizkaiko enpresa batean ari nintzela lanean, traktoreak eta nekazaritzarako tresnak saltzen. Behinola, Uribe-Kostako udalerrri batean behiak jezteko makina bat saldu behar eta bezeroari bere baserrian hitzordua jarri nion, makina hartaz eta bera ordaintzeko moduaz hitz egiteko. Esandako orduan haraxe joan nintzen, baina eroslea etxean izan ez. Hortaz, baserriko atartean haren zain egon nintzen, gure gizona noiz agertuko. Denbora pasa eta, hona eta hara begira nengoela, halako batean ate ondoko horman paperezko bilgu edo erroilutxo batzuk ikusi nituen, harlanduen bitartean sarturik (4).

Basetxe hartan senar-emazte ezkonberriak bizi ziren. Andrea etxeko alaba bakarra zen, tratuan aski trauskil eta umore garratzekoa, neskazahar izaten hasteko adinean ezkondua. Gizona, aldiz, bermeotarra, marinela izandakoa, nekazaritzan molde gutxi eta eskarmenturik bat ere gabea. Gainera, ez zuen ezkutatzen baserriko bizimoduaz sentitzen zuen axolagabekeria. Hori bai, senar-emazte bitxiak izan arren, bi-biak euskaldun peto-petoak.

Atarian nengoela, beraz, jakin-minak bultzaturik, indiskrezioa izan arren, halako batean hormako papertxo bildu horietako bat hartu, zabaldu eta han eskutitz nimiño bat aurkitu nuen idatzirik, guk, ikasle ginenean, apunteekin etsaminetan kopiatzeko erabiltzen genituen txuletak bezalako bat. Etxeko alabak hartan bere gizonari herrira joana zela esaten zion erdaraz, zerbait erostera, eta, bukatzeko, maitasunezko hitz hauek jartzen: *Tu Begoña*.

Gogoan dut, hura irakurtzean, irribarre egin nuela. Egia esan, nekez pentsa nezakeen, salerosteko kontuetan nirekin eskuarki hain zakar eta latza izaten zen andre hark, bere bihoztzua ere bazeukala, eta, senarrarekin mintzatzean behintzat, hain gozo eta inspiratua ager zitekeela. Esan dizuedanez, biek elkarri beti euskaraz egiten zioten, baina *Tu Begoña* hark argi salatzen zuen sentimenduen hizkuntz eredua nondik jaso zuen andreak. Eta ez dut uste erdaraz asko irakurtzetik ikasia zukeenik hura, etxe osoan ez baitzen liburu bat ere agertzen. Onenean ere, filmetatik edo garai hartan erdal irratietatik arrakasta handiz ematen ziren nobela arrosaren batetik, agian *Ama Rosa* edo Gautier Casaseca jaunaren eskutik. Baina edonola ere den, huraxe zen orduko euskaldun gehienen eredu nagusia maitasunez hitz egiteko.

Ez, lumara berez etortzen zaiguna ez da, besterik gabe, gure eguneroko hizkuntza. Horretaz ongi jabetu zen Pompeu Fabra ere. Jaun hau Bilboko Industri Ingeniarren Eskolako irakasle izan genuen, joan den mendearen hasieran. Behin bere senide bati eskutitz bat idaztea bururatu omen zitzaion. Pompeu Kataluniako semea zen, eta berezkoa denez, senide horrekin beti katalanez mintzatzen zen. Gutuna idazten hastean ordea, paperean jarriko lehen hitzak irakurtzean, konturatu ere egin gabe gaztelaniaz idatziak, haiei harriduraz be-

(4) Urte batzuk geroago Jerusalem, judu jainkotiarrek gauza bera egiten zutela ikusi nuen Tenplu zaharraren mendebaldeko horman, guk eskuarki Deitoreen Horma deituan, izkributxo horien bitartez Ahalguztidunari mesedeak eta eskatzeko.

gira gelditu zen. Nola izan zitekeen baina! Bera senide harekin gaztelaniaz hizketan?. Orduan gutuna bigarrenez idazten saiatu zen, oraingoan katalanez. Halere, berehala ohartu zen gauzak ez zirela hain errazak, eta mintzatzea bat baina ahoz esandakoa idaztea beste bat zirela. Eta, azken buruan, idazteko automatismoa eskolan irakatsi diguten hizkuntzan daukagula, eta ez, nahitaez, geure ama-hizkuntzan.

Izkribuz komunikatzeko premiak arazo hori bere haragitan sentiarazi ziolako, Pompeu Fabra, harrezkero, katalan hizkuntza sakonki aztertzen hasi eta bera izan zen gaurko katalan idatziari oinarri sendoak ezarri zizkiona, hau da, literatur katalan batuaren aita. Haren omenez gaur Bartzelonako unibertsitate batek Pompeu Fabra izena darama.

Esandakoen argitan, berton gauden askok, beharbada gehienok, geure esperimentiaz aitor dezakegunez, besteren hizkuntzan hazitakoen kasuan, idazleak, elebiduna delako, luma hartzeko orduan nahitaez hautatu beharra dauka berak dakizkien bi mintzairen artean. Idazle elebakardunak, aldiz, ez dauka aukeratu beharrik, horixe baita, txikitandik dakien hizkuntza soil hori, idazteko daukan tresna eta baliabide bakarra, hain zuzen.

Hizkuntza horietako batean, etxeko giroan ikasirikoan, bere sentimenduak, maitasun-bizipenak, herriarekiko loturak dauzka, baina, horiek adierazterakoan, eredu landuak falta, eskuarki jasoriko erreferentziak erdarazkoak izan direlako. Hizkuntza bera ere maiz egoera dialektalean zatikatua aurkitzen du, morfologia eta ortografian etengabeko zalantzak dauzka eta horren sintaxiaren labirintoan duda-mudazko makuluaz ibili behar izaten du haztamuka.

Maitasun platonikoarengatik, idazleak etxeko Mari Errauskin polit baina umezurtz, dirugabe, zarpail eta jantzi urratudun hau nahi luke emaztegai, baina horren aldamenean, bestea agertzen zaio. Inoreneko alaba eder aberatsa, halakoxe gurasoak dituena, jantzi hobereenez apaindua, mojen paguko ikastetxean ikasitakoa, manera dotoredun eta distiratsua. Gainera, irribarre egitean badaki bere xarma zoragarriak erakusten, Parisko Loréal eta Madrileko Heno de Pravia kosmetika-etxeei esker lortuak. Horrekin ibiltzea erabakiz gero, gainera, berorren gurasoen adiskide eta harreman-sare zabalari esker, toki guztietara ate nagusitik sartu eta negozio bikainak egiteko aukera izango lituzke. Ia neurrigabeko ospea lortzeko bideak ireki ere bai. Oi tentazioaren handia!

Bai, Bibliak berak ere juduei atzerriko emazteekin kontuz eta tentuz ibiltzeko gomendatzen zien, beren arima galdu nahi ez bazuten behintzat. Gogotan zer gertatu zitzaion izan Samsoni ere, Dalila filistearraren besoetan gehiegi fidatu zelako.

Zaila gertatzen da inoren eginak epaitzea, batez ere, norbera egoera eta denbora berean egon arren, besteen barne kondizionamenduak nolakoak diren ez dakigunean. Ni neu behintzat, sarritan zalantzan ibiltzen naiz. Horregatik horrelako tentazio handietan bertan behera erori dena ez dakit ondo nola juz-

ga: pertsona normaltzat, alegia, amuan loturik dagoen zizare-beita zapoetsua irentsi gabe ezin egon daitekeen arrain gizagaixoa bezala, ala duintasunez haren aurka gizonki –edo emakumeki– ezetz esaten jakin ez duen txepel bat gisa. Eta kontuak badu bere garrantzia, egiten dugun epaiketaren arabera, kontra-koa ere epaitu beharko dugulako, jokoan, tranparik ez egiteko, beti ere karta eta erregela berberekin jokatu behar delako.

Horretara, bere garaiko giroan korrontearen kontra joan eta euskara ikasi edota landu beharrean, gure hizkuntzaz idazteko bide neketsu, txarto ulertu eta gaizkiago ordainduari uko eginik, erdaraz idazteko bide errazago, ongi txalotu eta hobeki saritua hautatu duena, agian pertsona normaltzat har daiteke, gizakiok haragizkoak eta mundu honetan behin baino ez garela biziko argudiatuz. Baina, logika berbera aplikatuz, aurrean aurkitzen zituen oztopo ugari eta potoloen kontra egin eta euskarazko idazbidea aukeratu zuenari, ordea, ez-normal iritzi beharko diogu; hau da, idazle hori pertsona heroiko, erraldoi, herriar goren eta ia-ia supergizakitzat hartu beharko genuke.

Eta hona heldurik, publizitaterako etena. Ez alde egin, mesedez, laster itzuliko gara eta:

jaun-andreok,

Badakit ez dela oso atsegina izaten, eta are gutxiago interesatuaren aurrean, berori pertsona apala eta umila denean, bere merezimenduak halako *striptease* publiko batean banan-banan aipatzen jardutea. Baina ohitura da, sarrera-hitzaldien legea nolabait, eta halaxe jokatu behar. Dena den, euskaltzain berriarentzat eta gainerakoentzat ere zama hau astunegia gerta ez dadin, gauza onak zatika ematen saiatuko naiz, eta bere lanen zerrenda azken eranskin baterako utzi, hitzaldi hauek argitara eman daitezenean, zuek, lasaiago, irakur dezazuen.

Literaturarako, aspaldian Bernardo Atxaga goitizena hartu zuen, eta gaur horrela ezagunagoa den arren, benetako izena Jose Irazu Garmendia du. Guztiok hobeki aditzeko, nik aldizka Jose-Bernardo, edota Bernardo-Jose moduan aipatuko dut, kanta zaharrak dioskunez, batela omen zuen Jose-Migel / Migel-Jose haren antzera.

Jose Irazu Garmendia hemen, Asteasuko herri honetan, sortu zen 1951ko uztailaren 27an. Jazinto eta Izaskun dira haren gurasoak, euskaldun jatorrak biak. Josez gainera, beste bi seme dituzte: Iñaki eta Ramon, berauek ere, seme zintzo askoak. Aita arotza izan da, eta etxegilea ere bai. Koldo Mitxelenari behin entzun nionez (5), eskulangileen seme-alabek maiz sormen berezia izaten dute, genetikaz edota gurasoei begira ikasia, eta konposizio eta eraikuntzak, materialak zein fikziozkoak, antolatzekeo trebetasun aparta ere bai. Segur

(5) Izan ere, haren aita saskigilea zen, edo berak zioskunez, «*xeterua*».

asko, gure Bernardok eta bere anaiek ere halako zerbait zor diote aitari, beste gauza askorekin batera.

Ama, aldiz, maistra izan da, pertsona ongi eskolatua beraz, eta berarengandik kultura eta liburuak irakurtzeko zaletasuna datorkiola susma dezakegun arren, hori egia izanik ere, aitak ere semeak bide beretik bultzatu dituela jakin dut. Beraz, biengandik jasoriko heziera onean oinarritzen dira, Jose-Bernardoren irakurmena, idazle-sena eta bere gainerako zaletasunak ere: musika, pintura eta naturaganakoa.

Lehen ikasketak Asteasun bertan egin zituen, eta gogorapen oso onak dauzka bere herriaz, adiskideoi maiz kontaktzen digunez. Hementxe bizi, ezagutu eta bereganatu zuen bere haurtzaroan gure herriaren euskal giro jatorra, aspaldian, zoritxarrez, toki askotan urritzen ari zaiguna. Goi mailako ikasketak egiteko Bizkai aldera alde egin zuen. Bilboko Unibertsitateko Ekonomia Zientzien Fakultatean (6) estudiatu eta, behin aldi hori amaitu eta gero, zenbait lanbidetan aritu zitzaigun (euskara irakaslea, irratiko gidoilaria, liburu-saltzailea, ekonomialaria, etab.), harik eta, azkenean, lauogeiko hamarkadaren hasieran, literaturari bete-betean ekin zion arte. Bera izan da, orain arte, euskaraz idaztea erabateko lanbide eta bizimodu bihurtu duten autore bakanetako bat, eta, oso oker ez banago, lehena ere bai. Bilbon zegoela Deustuko Unibertsitateko Euskal Kultur Mintegian parte hartzen zuen. Egia esan, orduko-koa da gure elkar-ezagutzea, 1970. urte ingurukoa, bion adiskide dugun Jesus Eizmendi andoainarrak aurkezturik. Giro eta garai berean Andolin Eguzkitza, Isabel Lertxundi, Joseba Agirreazkuenaga, Gotzone Agirre, Roman Basurto, Jon Juaristi, Arene Garamendi eta beste lagun batzuekiko ezaupidea izan zuen, guztiak, zein bere arloan, hizkuntza, literatura, historia, arte edota irakaskuntzan geroago oso nabarmenduak.

Bere ibilaldian zehar Bilbon, Donostian eta Andoainen bizi izan da. Herri horretan Rikardo Arregi eta Manuel Lekuona ezagutu eta tratatu zituen, eta, ondo dakidanez, aparteko atxikimendua sentitu du beti Andoain eta andoaindarrez. Azken aldian Estatu Batuetan ere bizi izan da, Atlantan hain zuzen.

Bere lehenbiziko lanak Lur argitaletxean plazaratu zituen, eta han Gabriel Aresti, Ramon Saizarbitoria, Arantza Urretabizkaia, Ibon Sarasola eta Luis Haranburu-Altuna ezagutu eta tratatzeko aukera izan zuen. 1972an *Borobila eta puntua* antzerki lan labur experimentalak eman zigun argitara; 1976an bere lehenengo eleberria argitaratu zen, *Ziutateaz*. Bi urte geroago, 1978an, bere lehen poema liburua atera zuen, *Etiopia* zeritzona, Liburu hau Pott aldizkariaren editorialean argitaratu zen, eta jadanik Andolin Eguzkitzaren kritika-artikulu bikaina merezi zuen urte bereko abenduaren 15ean ANAITASUNAn.

(6) Fakultate hori orduko *Bilboko Unibertsitatean zegoen*, edo hobeki esan, *Universidad de Bilbao-n*, izena erdara hutsean baitzeukan. Hura 1980 urteaz gero desagertu zen, harrezkeroko Universidad del País Vasco - Euskal Herriko Unibertsitatean integratzeko.

Hasieran literatura experimentalaren ildotik abiatu zen, abangoardismo estetiko eta ideologikoan kokatua; hor, literatur generoen arteko bereizketak baztertzeko zituen, bai eta, berariaz elkarrekin nahasten ere, ordura arteko errege-la eta sailkapenak hautsi nahirik.

Literatura aldizkari askotako kolaboratzaile edota bultzatzaile izana da Atxaga, hala nola, *Ustela* aldizkarietan, –Donostia 1974-1976 (*Panpina Ustela*, *Zorion Ustela*, *Mermelada Ustela*, Koldo Izagirrekin batera (1974-1976)– eta *Pott* aldizkarian, Bilbo, 1978, hor Joxe Mari Iturralde, Joseba Sarrionandia eta Ruper Ordorika lagun zituela. Orduan idazle eta kantari hasiberrien izenak besterik ez ziren; orain, aldiz, gure kulturaren zutabe sendoak. Gaur ere, guztion pozerako, antzeko landare berriak hazten ikusten ditugu geure inguruan, zalantzarik gabe, geroko euskal ortziko izargai.

1980 inguruan, haur literatura idazteari ekin zion, batetik, eta geografia pertsonal bat sortzeko zereginen hasi, bestetik: *Obaba*. Hamarkada osoan zehar hainbat ipuin eta nobela labur argitaratu zituen, gehienak *Obabakoak* liburuan (1988) bilduak. Lan horrek sekulako oihartzuna izan zuen, baita Euskal Herrietik kanpoko inguru literarioetan ere, eta urte berean *Euskadi Saria* jaso zuen. Hurrengo urtean, gainera, obra berberetatik *Espainiako Literatura Sari Nazionala* eman zioten eta Glasgow hirian banatzen den *European Literary Award* sarian ere finalista gertatu zen. Obra hau, guztiok dakizuenez, Montxo Armendariz zuzendariaren eskutik duela urte bi pantailara eraman izan da.

Geroago *Gizona bere bakardadean* nobela ere (1993) eman zuen argitarara. Atxagak azken urteetan idatziriko kontakizunei, herri literatura eta hizkuntzaren aldetik, euskal tradizio literarioaren kutsu nabaria darie. Kaleratutako azken bi liburuekin, *Soinujolearen semea* eta *Lekuak*, ordea, bukatutzat eman du ildo hori.

Eta publizitate-aldia bukatu baino lehen, utz dezagun azken tartetxo bat umorerako:

Behinola, kuartelean, kapitainak soldaduak lerro batean tente jarrarazi eta, haiei begira zegoela, arrisku handiko misio baterako hiru boluntario behar zituela esan zien. Hori entzunda, soldadu gutxi batzuk ez ziren mugitu, beren lekuan gelditu ziren trinko, baina kapitainak horietatik hautatu zituen hirurak, gainerako guztiek pauso bana eman zutelako... atzerantz.

Baina gatozen harira. Bai Etxeparek eta bai Joan Perez Lazarragak ere ebanjelioko pasarte famatu bat jorratu zuten beren poemetan, hots, «Gose bainintzen eta jaten eman zenidaten; egarri, eta edaten eman; arrotz, eta etxean hartu ninduzuen; biluzik nengoen, eta jantzi egin ninduzuen; gaixo, eta bisitatu; kartzelan, eta ikustera etorri» (Mat, 25,35-36). Eskuarki hitz horiek banabanako gizakiez ulertu dira, baina, ene ustez, berdín aplika lekizkieke giza talde eta nazio osoei, beroriek ere inoiz gose, egarri, biluzik, gaixorik eta preso egon daitezkeelako.

Gorago aipatu dudan aukeran, egoera gogorrean herriko hizkuntza utzi eta erdal bidera pasatuak, hots, tentazioan eroriak, pertsona normaltzat hartuz gero, aldi berean, besteak, kosta ahala kosta korrontearen kontra euskararen bide neketsutik aurrera joandakoak heroitzat jo beharko genituzke.

Halere, bere herria eta jendea zapaldurik aurkitzen dituenen, gose, egarri, biluzik eta preso, intelektual normal batek (7) gutxien-gutxienez egin dezakeena eta moralki egin behar duena hauxe da, zapalkuntza horren aurka jo eta herriari ukatzen zaizkion balioak, hizkuntza lehenik, bultzatu eta salbatzen ahalegintzea, bide batez itxaropena, aurrera egiteko adorea emanaz. Beraz, hor ez legoke inolako heroismorik, ez supergizentasunik, betebeharrak moral hutsa baizik, horixe baita duintasunak, kontzientziak, zintotasunak edozein pertsonari eskatzen diona. Ni neu behintzat iritzi honetakoa naiz: inori ez zaio eskerrik eman behar egin behar zuena egin duelako, berak ongi egindakoa aski ordainduz daukalako bere kontzientziaren lasaitasun eta barne pozarekin.

Hemen, ordea, behialako predikari zahar haien betiko baina madarikatu hura agertzen zaigu. Orduan, bide zaila onartu zutenak herritar normaltzat hartzen baditugu, nola iritzi beharko diegu, txikitandik euskara jakinda, ondoren erdal tentazioan erabat eroritakoei? Ez nauzue ni epaile. Ondo gogoan ukan behar dugu pertsona bakoitzak bere zirkunstantzia, bizipen eta testuinguru berezia ukan duela. Ene ustez, bakoitzak, bere bizitzan onartu eta garatu duen ideologiaren arabera juzgatu beharko luke zintzoki bere burua. Edonola ere, dakiten hizkuntza bakarraz lau haizeetara abertzale gisa agertzen direnak, segurenik, ez dira barkakizunenak izango.

Eta orain, bigarren publizitate-aldira goaz. Ez alde egin, mesedez!

Bernardo-Jose ezkondu dago. Egia esan, berandu xamar ezkondu zen, eta segur aski arrazoi osoaz, perla ederrak ez baitira berehalakoan ez edonon aurkitzen. Eta halakoxea da, preseski, Asun Garikano, bere emaztea, laguna, emakume atsegina, beren alaba bien ama, irakasle, idazle eta kritikaria. Itzultzailea ere bada, eta ezagunak dira berak egindako euskal itzulpenak, Stevenson-en (*The treasure Island*) *Altxor Uhartea*, eta Faulknerren (*The sound and the fury*) *Hotsa eta Ardaila* izenez argitaratuak. Bistan da lan asko egin duela hor, eta oso ondo gainera.

Eta bai, lehentxeago esan dizuedanez, Asunek eta Josek bi alaba dituzte: Elisabete, 8 urtekoa eta Jone, 6 urtekoa. Biak, politik bezain bihurritxoak dira –hau da, beren adineko neskatok zintzo guztiek izan behar dutenez–, baina gainera guztiz azkarrak, eta aitaren eragile onak ere bai. Nondik uste duzue zuek, bada, ateratzen dituela Bernardo-Josek bere haur-kontakizunetarako ideiak? Nork motibatzen eta bultzatzen du bera Bambulo, Xola, Nikolasa, Ramuntxo, Jimmy Potxolo edo Flannery-ren abenturak idaztera? Ala pentsatzen al duzue

(7) Eta eskuarki badirudi toki gehienetan idazleei intelektual irizten dietela.

pertsonaia horiek guztiok Aralarko sorginen batek belarrira kontatzen dizkiola? Ba ez! Orain Elisabete eta Jone ondo isilik daude hor, txintxo eserita, baina nik badakit beren sekretu horretaz zerbait.

Baina itzul gaitzen Jone eta Elisabeteren aitarengana, gure Jose-Bernardorengana. Idazle handi gehienen antzera, irakurle amorratua izateaz gain, Jose Irazu bidaiari eta so egile bizkorra dugu. Noranahi doala ere, inguruan gertatzen dena, esaten dizkietenak eta entzuten dituenak oroimen harrigarriaz bildu eta ondoren horiek guztiak inbidia emateko adimenaz hausnartzen ditu. Horixe du, noski, bere gai-harrobia: batetik, inork sorturiko literatura eta, bestetik, bere bizi-esperientzia aberatsa.

Horrexegatik bildu ditu, bere antzara-joko literario horretan, autore horiek. Guztien arteko lotura, hizkuntza izan da, bai, baina, aldi berean, hizkuntza bat guztiak kontzienteki hautatua, eta hor, ezinbestean, gure idazleak gogaidetasuna aurkitu du, batzuk ezker, beste batzuk eskuin, eta zenbaitzuk erditatik joan arren, den-denak euskalgintzaren bide beretik ibiliak direlako. Eta Bernardok badaki bide lagunen artean hautatzen, oraingo eta lehengo bidaideak aukeratzeko orduan. Ordea, ez da bera hurkoa erraz baztertzen duten horietakoa, eta askok ondo gogoan daukagu, kenketa murrizgarriak ez baina batuketa aberasgarriak egiteko gomendatu ziela zuhurki, Orixeren izenean kale bat jartzeko aitzakiaz, hura Cervantesi kendu gura ziotenei, idazle biei kale bana ipintzeko soluzio bikaina eskaini zuenean. Horrela, edozeinekin harremanak izateko daukan izaera atseginagatik, bestalde, toki, giro, maila eta ideologia askotako lagunak ezagutzeko aukera eman dio.

Bere lanak, hizkuntza askotara itzuli dira eta bera da, apika, literaturaren mundu zabalean euskaldunok dugun enbaxadore ezagunena. Behin izan naiz Eslovenian, baina bertako hiriburuan, Ljubljanan, izan genuen gidariak ongi ezagutzen zuen Bernardo, bertako unibertsitatean euskal literaturari buruzko hitzaldi bat emana zuelako, eta haren liburu batzuk eslovenieraz saltzen zireneko liburu-denda handi batera eraman gintuen. Zorionez, inor bere herrian ez dela profeta dioen esaera gorabehera, ez da txikiagoa Euskal Herrian gure Jose-Bernardori guztiok diogun estimu eta maitasuna.

Bernardok istorioak asmatzeko daukan ahalmenak beti harritu nau. Pasadizo bat kontatuko dizuet, esandakoa nolabait ilustratzeko. Duela hogeita zazpi bat urte, Sobietar Batasuna oraindik zutik zegoenean, Georgiako Errepublikan ikasten egoteko aukera izan nuen uda bitan, bertako Zientzien Akademiak gonbidaturik. Hemengo andre bat ezagutu nuen han, Francisca Domingo, gerrako umea, hau da, gerra zibilaren garaian, oraindik haurra zenean, gurasoek, bera babesteko asmoz, hara bidalia. Georgiar batekin ezkondua zen eta lau seme-alaba zituen. Elkar ezagutu ondoren, andre hark, mesede bat eskatu zidan. Oporretan hona etortzeko asmoa zuen, hemengo senideak eta bisitatzeko. Handik dirurik ateratzeko baimenik ez zuen, baina bai, ordea, nahi adina produktu. Hortaz, eskatzen zidan ea esango nion hemen saltzeko zer ekar zeza-

keen eta ea ni arduratuko ote nintzen berak ekarririko gauzak bertan saltzen, hortik lorturiko diruaz berak hemen oporrak pasatu eta bertoko gauza batzuk, harako, erosteko. Laguntzeko asmoz, baietz esan nion. Eta hala egin genuen.

Franciscak Errusiatik kutxatila lakatuak ekartzen zituen (8), miniatura bikainez apainduak, eta nik neuk, horiek laguneren artean saltzen nituen, ezagunen artean soilki, balio handiko produktu bitxiak izaten zirelako, men-debaldera oso gutxitan heltzen zirenak, nahiz eta, andre hark lortzen zituen prezioak merkatukoak baino askoz merkeagoak izan, hango artistei zuzenik erosiak izanez.

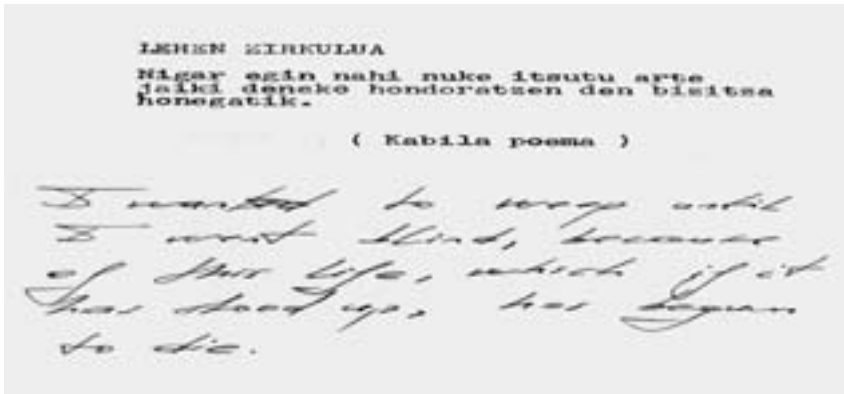
Behin, Donostian nintzela, Bernardo aurkitu nuen bulebarrean, ene bestengusu Jesus Higueraekin batera. Biak agurtu eta kutxatila haietako batzuk erakutsi nizkien. Bernardo berehala konturatu zen arte-lan bikainak zirela eta honela esan zidan: «-Xabier! ez dakizu asko zein ongi datorkidan hau. Izan ere, amaren urtebetetzea da eta hona hemen zer nolako opari polita egingo diodan». Eta kutxatila bat hautatu zuen. Eta jarraian. «A baina nik amari hau honela ezin diot eman, besterik gabe. Zerbait asmatu behar... Badakit. Honelako zerbait... Gaur, Donostiatik nembilela, bat-batean kalean gizon bat ene gainera erori eta atzerriko azentuaz «Mesedez, lagundu!» esan dit, eta bizkarrean labana bat sarturik daukala konturatu naiz. Ospitalera eramateko esan diot eta berak ezetz, gero ez zuela poliziarekin ezer izan nahi. Bera sobietar agente bat zela eta amerikar batek, C.I.A.koak nonbait, hil nahi izan zuela. Orduan, etxea handik gertu nuenez, gizon hura hara eraman eta ahal bezain ongi zauria sendatzen lagundu niola esango diot amari. Handik egun bitara, jada ongi sentitzen zenean, alde egin baino lehen, esker onez, kutxatila hau utzi zidan, ama, nik gaur zuri oparizat ematen dizudana».

Hau guztiau bat-batean bururatu zitzaion, hantxe, kale erdian ginela, nire bestengusua eta ni berari harriduraz begira geundela. Aspaldiko fama da, frantsesek ez bezala, errusiarrek ez dutela gehiegi zaintzen beren produktuen eta paketeen presentazioa (9), baina Josek ederki erakutsi zigun mami ona azal distiratsuaz biltzen eta aurkezten ere ongi zekiela.

(8) Sobietar iraultzaz geroztik, lehenago arte zurezko santugintzan jarduniko eskulangile asko, gobernu-sistema berriaren ideologia antiklerikalagatik, beren ordura arteko lana galtzeko arriskupean gelditu ziren. Intelektual batzuek, Maxim Gorkik batez ere, tradiziozko langintza hori gal ez zedin, artisauei eredu berriak egitea iradoki zizkieten, erlijio kutsuko lan hutsen lekuan, herri-ipuinen, mitologia eta iraultza-gaiak irudikatzen esanez. Horri esker, Palekh (Палех) eta beste herri askotan artisautzak bizirik iraun eta gorakada nabarmena izan du. Gauza bera egin zuen Stalinek ere: iraultza baino lehen, bizimodua ateratzeko, aberatsen jauregiak harri landuz eta eskultura dotorez apaintzen zituzten hargin, urtzaiile eta artistak Moskuko metroan enplegatu zituen, hura proletarietazako eguneroko jauregi bihurtu zezaten, hango geltoki eta korridoreen gainean sobietar iraultzako mosaikoak, eskulturak eta sinboloak ezarri.

(9) Behin, Georgian nintzela, Sergei Serebryakov irakasleak honetaz anekdota xelebre hau kontatu zidan: Petri I.a Handia, Errusiako tsarra, bere erresumak berriztatu nahirik, laguntzaile batzuekin 1697. urtean Mendebal Europara joatea erabaki zuen, urtebeterako, bertako langintza-

Dena den, ene ustez, Bernardoren prosa bikainak kalte egin dio, nolabait, bere poesiagintzari. Kontua da mundu guztiak lehena goraiatzeko duela, baina bigarrena, beharbada hain ugaria ez delako, bidegabeki isiltzen. Eta ez da inondik ere ahanztekoa. Eskertzekoa litzateke, bestalde, gure idazleak arlo hau ere lantzen segitzea, askotxo baikara bera bezalako poeta afizionatuak ez egun bakar batez, baizik eta anitz urtez ere, soportatzeko pozik geundeenok.

Beste askoren artean, Andolin Eguzkitza idazle eta euskaltzainak berak ere Bernardo Atxagaren poesia biziki estimatzen zuen. Hona hemen ETIOPIA poema liburuaren orrialde bat, Andolinen eskuko ingeles itzulpenarekin

Jose-Bernardo garai zailetan haziriko idazlea da, bere herriarekiko eta hizkuntzarekiko konpromiso tinkoa harturikoa, hori egitea hain erraza ez zen denboran. Beraren bizitza kontatzean nostalgia gazi-goza sortzen zait, eta burura datorkit, ezin bestean, Robert Redford eta Barbra Streisand protagonista dituen film famatu hura, *The way we were*, gaztelaniaz *Tal como éramos* itzulpenaz pantailaratu zena, beraren musika gogoangarria eta guzti. Eta garai hartako ekintzaileen iragan-mina, gaztaroko idealismoaren oihartzun ozen baina jada urruna.

-sistimak gertutik ikusteko. Ingalaterra bisitatzera heldu zenean, egokizunerako, ingeles noble bati jauregi bat alokatu zion, bera eta bere segiziokoak, nobleak gehienak, han zeuden bitartean, bizi zitezten. Egotaldi hartan handiki horiek, Errusiako bizimodu aski basatian heziak, maiz mozkorzen ziren, eta, halakoetan jauregiko koadro, altzari eta ate-leihoen kontra tiroka hasten omen ziren, beren pistolekin punteria egin nahirik. Ondorioz, jauregia aski hondaturik utzi omen zuten. Petri tsarra, noski, hondamen hartaz jabetu eta, handik alde egitean, jabeari jauregia itzultzean, kalte-ordaina eman nahi izan zion. Hortaz, hasieran akordaturiko alokairua eman ondoren, bere nobleen heziera trakets hura otoi barkatzeko esanez, gainerako kalteak kitatzeko, eskua sakelara sartu eta handik, egunkari-paper zahar batean bildurik, intxaur baten neurriko diamante potoloa ateratu omen zion Lord izutuari, halako beste jauregi berri bat eraikiarazteko adina balio zuena. «Orduetik hona gauzak ez dira asko aldatu gurean» –ziostan ironiaz Sergeik, sobietar dendetan gauza guztiak, ohikoak zein berezianak (ikonoak, esmalteak, anbar eta urrezko bitxiak, arte-liburuak edo kabiarrak, adibidez) biltzeko eskuarki erabiltzen zen paper latz itsusia seinalatuz.

Orduan euskaldunok bagenekien geure gainean ez genuela babesik, ez eta babeslerik ere. Gure hizkuntzaren etorkizuna, hortaz, geure esku hutsetan zegoen eta kontzientzia horrekin egiten ziren gauzak. Denborak politika egoera hobea ekarri digu eta aspaldiko hogeita zazpi urteotan badugu, Euskal Herriaren zati batean bederen, gure jendeaz, gure hizkuntza eta kulturaz arduratzten den gobernu autonomikoa. Eta horrek euskararen alde gauza asko egin ditu, irakaskuntza, administrazio eta hedabideetan, adibidez.

Batzuek salatzen dutenez, ordea, gure Jaurlaritzak euskalgintzan ez du egiten egin lezakeen guztia. Ni ere horretan konforme nagoke, baina, aldi berean, euskal administrazioaren orain arteko eginak ohiko hiritarrek egindakorekin konparatzen baditugu, panorama horretan, zalantzarik gabe, gobernariak garaile gertatzen dira, eta goleadaz gainera. Eta hau frogatzeko aski dugu geure hirietako hizkuntza-paisaiari begirada bat egitea, maiz, euskara ere hizkuntza ofiziala duen herrialde batean ez baina, Valladolid edo Sevillako kaleetatik gabiltzala ematen du eta.

Gauzak argi aitortu eta sala dezagun behingoz geure burua: geure hizkuntzarekiko arduragabekeria tradizio luzea dugu euskaldunok, ez baita gaurkoa, zoritxarrez, bekatu hori, behin eta berriro horixe salatu behar izan baitute gure idazleak aspaldidanik (10). Irudiz, euskaldun batzuek uste dute hizkuntzaren salbazioa, alde batetik, gure erakundeen zeregina eta, bestetik, bertoko idazle, gramatikari eta hizkuntzalarien erantzukizun hutsa dela, eta berek, bitartean eguneroko bizimodua oso-osorik erdaraz eman dezaketela lasai asko. Ez dira konturatzen, antza, idazleak, hizkuntzalariak eta gramatikariak, -arrainak, bizi eta igerian egiteko, ura behar duen bezala-, eguneroko bizitzan eta usadioan daukala bere ikerketen mamia eta, irudimena lantzeko, erreferentzi iturri nagusia. Horregatik, hori erdaraz dagoenean, espainolez entzuniko txisteekin pasatzen zaigunez, bertoko errealtatea frantsesez edo gaztelaniaz kontatzea errazago eta sinesgarriago gertatzen da euskaraz baino. Argiago esanda, erdaraz bizi diren euskaldun horiek gure herria deseuskalduntzen dihardute, eta erdal administrazio, idazle eta intelektualen fabore ari dira, etxekoen kaltetan. Eta gu, geure ingurumenaren kronista eta kontatzaile ez baina itzultzaile bihurtzen gaituzte, hots, errealtatearen makillatzaile.

Izan ere, hizkuntzaren bizitza erabilera bera da, denboran zehar daukan iraute historikoa bera, eta, horregatik, zenbat eta mintzaira gehiago erabili, bizitasun, grazia eta indar handiagoa lortzen du. Egia hau gogoratzeko, gure Ber-

(10) Euskaldunek beren hizkuntzaz zuten arduragabetasun eta itsukeria hau deitoratzeko, Virgilioren Georgiketako bertso hau ederki hautatu zuen Joanes Etxeberrik: *O fortunatos nimium, si sua bona norint, agricolas!* (Georg. II, 458,459). Hau da, Iñigo Ruiz Arzalluz-en itzulpen bikainaz, «Oi zorionekoak benetan, beren ondasunak ezagutuko balituzte, nekazariak!», Orduko Erromako baserritarrak, oraingo euskaldun asko bezalatsu, ez baitziren konturatzen zeukaten ondasunaz, beren eguneroko bizimodu onaz, eta besteak ahoan zerabilten hizkuntza ederraren baliotza ere.

nardok, behin adibide polita jarri zigun, xaboia ez bezala, hizkuntzak zenbat eta erabiliago, are gehiago hazten direla gogorarazi digunean.

Ene adiskide batek, uda pasatzeko, etxetxo bat zuen Burgosko herrixka batean, mendi artean erdi galdua. Urruntasunagatik, hara produktu batzuk, arraina adibidez, ez ziren beti ondo iristen, eta maiz sasoz pasatu eta zahar xamar jan behar izaten zituzten. Hori dela eta, behin, Ondarroan zegoela, itsasontzietatik portura sardinak deskargatzen ari zirela ikustean, Burgosko bere auzokideez gogoraturik, kaxa pare bat bete sardina erosi zituen, bizi-biziak. Automobilean sartu eta bizpahiru ordu geroago esandako herritxora heldu zen.

Sardinak auzoko lagun guztien artean banatu zituen, behingoz arrain freskoa jan zezaten. Egunak pasa eta, gure gizona pixka bat kezkatu zegoen. Izan ere, sardinak harturikoen artean, batek ere ez zion ezer esan, gozo egon ote ziren jakinarazteko behintzat. Horregatik, egun batean, herriko plazan auzo horietako batzuk elkarrekin kartetan aurkitu zituenean, haiengana joan eta sardinen kontua atera zuen, ea gustatu zitzaien edo galdetuz. Orduan auzo haiek batek, begiei adi, honela esan omen zion: «Hara, Kasto, zure intentzio ona estimatzen dugu. Bai, ekarri zenizkigun sardinak jan genituen, baina, zer esango dizut nik ba: txarto, txarto ez zeuden; baina motelak, ia-ia gustu gabeak ziren eta. Izan ere, guri besteak gustatzen zaizkigu... *las picantonas*». Hots, lagun haiek zapore mineko arrainetara ohiturik, sardina erdi-ustelak nahiago zituzten, eta arrain fresko eta bikaina dastatzeko aukera izan zuten baterako, hari gusturik hartu ez!

Moisesek israeldarrak faraoiaren eskuetatik atera zituenean, basamortuan jateko, Jainkoak mana ematen omen zien, baina haiek laster nekatu ziren zerutiko janari horretaz, eta Egiptoko tipula eta baratxuriak zeuzkaten gogoan (Zenb 11, 5). Era berean, jende euskaldun asko ere oraindik berdintsu itsuturik bizi da lehengo eta oraingo erdal uholde kulturalaren azpian. Eta gauden garai hauetan, euskara, gaztelaniarekin batera aspaldiko hogeita zazpi luze hauetan ofizial izan ondoren, nahiko gaizki justifika daiteke euskaldun batzuen inertzia hondagarria. Izan ere, guztion lotsarako, konturatu ere egin gabe, geure eguneroko jardueran frankismo garaiko joera erdaltzaleaz segitzen dugu, geure elkarriketetan, famili eta lan-harremanetan, eskutitzak, ofizioko kartel-txartelak, abisuak, jatetxeetako kartak, produktu edo artelanen izenak ipintzeko orduan, bertoko hizkuntza bakarra gaztelania balitz bezala (11).

Zinez esan daiteke, autogobernua dugunetik, umezurtz-garaiko idealismoa, euskararen aldeko ekintza eta militantismo hura nabarmenki moteldu

(11) Orainsu irakurri dudanez, badirudi norbait konturatu egin dela, azkenean, gure hizkuntzaren etsai beldurgarrienak ez direla euskara batu estandarra ikasten saiatzen diren euskal herritarak, txikitandiko euskaldun «jator» bezain analfabeto, konplexatu eta hezur-muinetaraino erdaldunduak baino, berak bere artikulua ederrean salatzen digun azkoitiar oftalmologo lotsagarri horren parekoak. Eta hori *Bilbon gertatua* den arren, bezero euskaldunari ere beti erdaraz egiten dioten handiki izan nahikoak, zoritxarrez, ugariegiak ditugu herri txikiagoetan ere.

dela. Badirudi herri honek, erasoak hartzen dituenean, badakiela asaldatzen, eta mobilizatzen ere bai, bat-bateko protesta egiteko behintzat. *Euskaldunon Egunkaria* bidegabeki itxi zigitenean bezala, baina gero, lasaialdian, laster ahanzten zaigu, euskal egunkariak eta liburuak kiosko-dendetan ikusten segi dezagun, horiek egunero erosi eta irakurri egin behar direla. Ongi da gobernuak euskararen aldeko legeak eta neurriak ateratzea, baina munduko lege guztiak ez dira nahikoa izango euskarak iraun dezan, euskaldunok geure hizkuntza edonon eta noiznahi erabili nahi ez badugu. *Ekina gogorra da gero!* esan zidan behin Erandioko auzo batek, horrekin beti ekinen jardutea nekagarria izaten dela adierazteko. Baina hori bestela ere uler liteke: beti ekinaren ekinaz arituz gero, edozer egin eta erdiets daitekeela, Larramendiren *ezina ekinenez egina* haren bidetik.

Hizkuntzaren transmisioa etxean hasten da, eta beren artean eskuarki erdaraz mintzatzen diren gurasoek jai dute, behin haurrak ikastolara bidaliz gero, beren erantzukizunaz konplitu dutela uste badute. Euskara, hartaz mintzatzen jakite hutsa baino zerbait gehiago da. Hizkuntzek hitzak ez eze, hitz horiek in loturiko sentimenduak, oroitzapenak, giroak eta zapoak ere gordetzen dituzte, familiar eta adiskide artean jaso-josiak, eta belaunaldien arteko transmisio hori, oso-osorik, eskolaren bizkar gainean uztea, ene aburuz, ez genuke onartu behar, ezinbestean ez bada. Edozein pertsonari, benetan euskalduna baldin bada, lotsa eman beharko lioke bere seme-alabek honelako zerbait aitortu beharrak: «Gure gurasoak euskaldunak dira baina gurean ez zuten inoiz euskaraz egiten. Horregatik, euskaraz dakiguna eskolan ikasia dugu», guk euskaraz tutik ez dakiten askori, beren aita-amengatik saminez, sarritan entzun behar ukan diegunez. Horrela, antzinatearen iluntasunetik gaur arte, belaunik belaur, gurasoengandik seme-alabengana heldu zaigun kate luze hautsigabea une bidez puskatzen ari gara ergelki, trukean ezer ez irabazteko.

Horregatik, Jose-Bernardorengan islaturik, euskal ekintzaileak gorai patu nahi ditut, eta beren egunean-eguneango etsenpluaz euskarari bizitza ematen diotenei laudorioa egin ere bai. Agintarien aldetiko laguntzak beharrezkoak dira, bai, eta, beraz, ezin ahanztu genezake, Autonomia Erkidego honetatik kanpoan, beste euskal lurralde batzuek oraindik pairatzen duten egoera lotsagarria. Baina, erraztasunak erraztasun, garbi dago euskara euskaldunok hala gura dugun bitartean biziko dela, eta halaxe nahi dugun neurrian.

Beraz, testuinguru honetan kontsideratu behar dira, ene ustez, Jose Iraturen nortasuna eta lana, garai ilunetan sorturiko euskal idazleen belaunaldiaren giroan. Batetik, herri konpromiso eta moral handiko herritar intelektualtzat, herriko seme jator eta kutuntzat, baina, aldi berean herritar normaltzat, eta ez aparteko heroi erraldoitzat. Nik behitzat, bere herriaren alde egin ahal eta egin behar duelako ikuspegitik hartzen dut Jose Irazu Euskaltzaindian, Bernardo Atxaga, neure adiskide, gogaide eta euskal idazle bikaintzat, hain zuzen.

Eskerrik asko Jose-Bernardo. Euskararen Akademiara sartzean, guztiok ohorez eta harrotasunez betetzen gaituzu, Bernardo-Jose. Euskaltzaindiak jadanik 1991ko urtarrilaren 31n izendatu zintuen euskaltzain urgazle. Iazko martxoaren 31n, aldiz, euskaltzain oso. Zure sartzearen lehen fruituak jadanik jasotzen ari gara, gure Akademiaren batzarretara zatozen guztian beti zer ikasi izaten baitugu zuregandik. Ongi etorri, beraz, eta segi dezagun guztiok elkarrekin lanean gure hizkuntzaren eta geure literaturaren onerako.

* * *

ERANSKINAK

Jose IRAZU GARMENDIAk argitaratutako lan nagusiak:

Eleberria

Ziutateaz I eta II. Luis Haranburu, 1976
Bi letter jaso nituen oso denbora gutxian. Erein, 1984
Sugeak txoriari begiratzten dionean. Erein, 1984
Bi anai. Erein, 1985
Obabakoak. Erein, 1988
Behi euskaldun baten memoriak. Pamiela, 1991
Gizona bere bakardadean. Pamiela, 1993
Zeru horiek. Erein, 1995
Sara izeneko gizona. Pamiela, 1996
Groenlandiako lezioa. Erein, 1998.
Soinujolearen semea. Pamiela, 2003
Lekuak. Pamiela, 2005

Poesia

Etiopia. Pott Liburutegia, 1978
Henry Bengoa, Inventarium. Elkar, 1988

Haur-literatura

Ramuntxo detektibea. Antonio San Román, 1980
Nikolasaren abenturak eta desbenturak. Antonio San Román, 1980
Antonino Apretaren istorioa. Erein, 1982
Chuck Aranberri dentista baten etxean. Erein, 1982
Asto bat hypodromoan. Erein, 1984
Jimmy Potxolo. Erein, 1984
Flannery eta bere astakiloak. Elkar, 1987
Xola eta basurdeak 1997
Bambuloren istorio bambulotarrak.. Erein, 1998

Artikuluak

Honako egunkari eta aldizkarietan aurki ditzakegu haren artikuluak: El País; El Mundo; El Correo; Garziarena; Egunkaria; El Paseante; El Europeo; Revista de Occidente; La Sibila; La Modificación; Autrement (Frantzia); Les inrockuptibles (Frantzia); Quai Voltaire (Frantzia); Cahiers de Ville Gillet (Frantzia); Lignes (Frantzia); Lettre International (Alemania); Linea d'ombra (Italia); Panta (Italia); Main de singe (Frantzia); Die Horen (Alemania); Jahrbuch der Lurik (Alemania); Vuelta (Mexiko); Viceversa (Mexiko); Svetovej Literatry (Eslovakia); Guggenheim Magazine (Estatu Batuak), etab.

Beste hizkuntza batzuetara egindako itzulpenak

Jose Irazu Garmendiaren lanik nagusienak hainbat hizkuntzatarara itzuli dira, eta, besteak beste, *gaztelania, frantses, portugés, katalan, ingeles, aleman, italiera, esloveniera, errusiera, arabiera, greziera* eta *japonieraz* argitaraturik daude.

Hitzaldiak, musika eta zinematografia

Azken urteotan Euskal Herrian zein mundu zabalean hitzaldi franko eskaini ditu eta hainbat literatur irakurketatan parte hartu ere bai. Bere testu poetikoak hainbat musikaririk oinarri izan dituzte kantak sortzeko: Ruper Ordorika, Itoiz, Mikel Laboa, Xabier Muguruza, Les Mecaniciens, Loquillo, Gari eta Orquesta Mondragón, besteak beste. Oraintsu berak idatzitako bi libururen pe-likulak aurkeztu dituzte:

Obabakoak (*Obaba*, Montxo Armendariz, 2005) eta *Zeru Horiek* (*Zeru Horiek*, Aizpea Goenaga, 2006).

Sariak

1978, Espainiako Kritikaren Saria (olerki alorrean) *Etiopia* lanagatik.

1983, Lizardi Saria *Sugeak txoriari begiratzen dionean* lanagatik.

1985, Espainiako Kritikaren Saria (narrazioan) *Bi anai* lanagatik.

1988, Euskadi Saria *Obabakoak* lanagatik.

1989, Espainiako Literatura Sari Nazionala, *Obabakoak* liburuagatik. *Obabakoak* liburuari esker, bestalde, **Kritikaren Saria**, **Euskadi Saria** eta **Pariseko Millepages Saria** lortu zituen. Glasgow hirian banatzen den European Literary Award sarian ere finalista izan zen.

1990, Bilboko Liburu Azokan **Kritikaren Zilarrezko Idazluma**, *Obabakoak* liburuagatik.

1994, IBBYren (International Board on Books for Young People) **Oho-rezko Zerrenda** (*Behi euskaldun baten memoriak* liburuagatik).

1994, Espainiako Kritikaren Saria (narrazioan) *Gizona bere bakardadean* lanagatik.

1994, Euskadi Saria *Gizona bere bakardadean* lanagatik.

1995, Espainiako Haur eta Gazte Literaturako Edizio Saria.

1996, Rosalia de Castro nazioarteko saria, euskarazko atalean. Sari hau Galiziako Pen Club delakoak ematen du.

1997, Haur eta Gazte Euskadi Saria *Xola eta basurdeak* lanagatik.

1999, Gaztelaniazko Euskadi Saria *Lista de locos y otros alfabetos (Gronlandiako Lezioa* liburuaren gaztelaniazko bertsioa) lanagatik.

1998, Prix Millepages.

2002, Eusko Ikaskuntza-Euskadiko Kutzaren Giza, Kultura, Arteak eta Gizarte Zientzien Saria jaso zuen.

2002, Antzerki-egilearentzako Max saria, *Bambulo* lanagatik.

2003, Beterriko Liburu izendatu zuten *Soinujolearen semea*.

2003, Espainiako Kritikaren Saria *Soinujolearen semea* lanagatik.

2005, Bilboko Liburu Azokan Kritikaren Zilarrezko Idazluma, *Soinujolearen semea* liburuagatik.

Bere lanari buruzko azterketa akademikoak

Bernardo Atxagaren irakurlea. María José Olaziregi Donostia, Erein, 1998.

Antzarra eta ispilia. Iñaki Aldekoa. Erein, 1997.

Atxaga Baionan. Ur Apalategi eta beste hainbat. Egan, 1999.

Bernardo Atxaga, los demonios personales de un escritor. José Ángel Askunze. Saturraran, 2000.

MTKVARI BEZALAXE (1) ვითარება მტკვარის ვითარება *vitartza mtkvari*

Eguzkia zetorren gora, ilargia zihoan behera,

Oilarrak kukurruka, eta igotzen ari zen kea,

Norbaitek negar, norbait kexaka

Norbait gose zen, norbait hotzak dar-dar

Eta iragaten zen denbora.

(1) Poema osoa Georgiako kultura eta literatura aipamenez josia da, edozein georgiarrentzat erabat ezagunak eta iradokizunez beteak. Geografi eta kultur urruntasunagatik, euskaldunok hobeki ulertzeko, horiek azaldu beharra dagoela iruditu zait. **Mtkvari**, Georgiako hiriburua, Tbilisi, zeharkatzen duen ibaiaren izena da, errusieraz **Kura** deitua. Gure **Arga**, **Aturri**, **Bidasoa**, edo **Ibaizabal** balira bezala.

Ardoa bezalaxe, suiletik zalira (2),
Zalitik pitxerrera, pitxerretik ontzira,
Georgiar odola, georgiar arima,
Georgiar hitza, georgiar bihotza
Iragaten zen gizakiagandik gizakiagana...

Iragaten zen, iragan,
Iragaten zen eta bazetorren,
Bai, bazetorren, etorri,
Bai, bazetorren, Mtkvari bezalaxe...

Bidez bide zebilela, edaten zuten, uhertzen, isurtzen,
Jainkogabeki lohitzen zuten, bihotz-gabeki saltzen
Eta...

Hala ere, hori gorabehera,
Rustaveliren bihotzetik iragana da (3),
Vakhtang-en bihotzetik iragan zen,
Tamar-en bihotzetik ere iragan zen,
Sulkhan-en bihotzetik ere iraganez...

Eta gaur, Xotak eduki zuen odolaz,
Eta gaur, Vakhtangek edukiriko odolaz,
Eta gaur, Sulkhanen barruko odolaz,
Tbilisiko kale zabaletan dabilta:
Leila, Londa, Natia, Nani (4),
Eliso, Vaja, Giorgi, Givi (5).

Eta...
dabiltzala ba, bai, ibil bitez, bebiltza! Hala biz!

1962 (*Mukhran Matxavariani* მუხრან მატყავარიანი)

(2) Georgiako kulturaren, mahastizaintza eta ardogintza tradizio luzeko lanbideak dira. Horregatik, poetak ardoa-odola-hizkuntza arteko lotura sinbolikoa egiten du. Hango ardandegietan ardoa lurtean ahorraino sarturiko suil erraldoi batzuetan gordetzen da. Ahoa lauza batekin estalirik egoten da, zoruaren maila berean. Handik ardoa ateratzeko, zali erraldoi batez baliatzen dira, berori makila luze batez zulaturiko kuia edo kalabaza huts lehor batekin egina.

(3) **Xota Rustaveli**, Georgiako poeta nagusia, *Zaldun tigre-larruduna* deritzon poemaren egilea, XII. mendekoa. **Vakhtang**: Georgiarrek beren historian bi errege nagusi izan dituzte izen honekin: **Vakhtang Gorgasali**, jada V. mendean hiriburua Tbilisin jarri zuena, eta Vakhtang VI.a (XVII. mendekoa), kulturaren bultzatzaile nabarmena. Poemako aipamena horietako edozeinez uler daiteke. **Tamar**: Georgiak bere hedadura, garapen, kultura eta botere handiena lortu zuen garaiko erregina (XII. mendekoa). **Sulkhan Saba-Orbeliani**: XVIII. mendeko georgiar idazle, politikari eta filosofo ospetsua. Euskaraz Eneko Aresta, Joan Sebastian Elkano, Axular, Zumalakarregi eta Iparragirre aipatuko balira bezala.

(4) Georgian egun maiz erabiltzen diren neska-izenak. Euskarazko kideak **Iratxe**, **Arantza**, **Ainhoa**, **Itsaso** edo **Joana** lirakeke.

(5) Gaurko mutil-izenak, georgieraz, euskarazko **Eneko**, **Mikel**, **Aitor**, **Beñat** edo **Jurgi** gisa.